

Галина СЕНИК,

orcid.org/0000-0001-7146-2884

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) h.senyk@chnu.edu.ua

МОВНА ОСОБИСТІТЬ АДВОКАТА В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена всебічному аналізу мовної особистості німецьких адвокатів у межах юридичного дискурсу початку ХХІ століття. У роботі розглянуто теоретичні засади вивчення мовної особистості, визначено її ключові характеристики та модельні параметри в антропоцентричній та лінгвопрагматичній парадигмах. На основі аналізу 57 захисних промов німецьких адвокатів досліджено лексичні, стилістичні та риторичні особливості їхнього мовлення, а також окреслено концептосферу, що включає домінантні світоглядні поняття «закон», «істина», «справедливість». Особливу увагу приділено культурологічним, етичним та когнітивним аспектам, які формують елітарний тип мовної особистості адвоката. Отримані результати дозволяють глибше зрозуміти специфіку мовлення правників, механізми впливу на адресата та структуру судової комунікації. Мовознавці аналізують різні аспекти мовної особистості: розглядають основні теоретичні поняття, пропонують типологію мовної особистості, розробляють її моделі і наводять основні характеристики, описують мовну особистість носія національної мови і культури, виокремлюють соціолінгвістичні або психологічні підтипи (мовна особистість дитини, інтелігента, фахівця певної галузі знання, ведучого тощо), прослідковують перехід від мовної особистості до мовленнєвої особистості.

Мовна особистість німецьких адвокатів маніфестується на всіх мовних рівнях і характеризується комплексом дискурсивних характеристик, що визначаються особливостями юридичного дискурсу і реалізують функцію впливу на адресата за допомогою індивідуального набору мовних засобів. Німецькі адвокати демонструють у своїх промовах значний арсенал стратегій і тактик мовленнєвої поведінки, різноманітні мовні акти і мовленнєву поведінку в юрисдискурсі, відмінні мовленнєві засоби впливу, а також багатий словниковий запас, майстерне використання різноманітних лексичних ресурсів мови для досягнення високої ефективності мовлення. Лексикон досліджуваних виступів характеризується не тільки жанровим, а й стилістичним розмаїттям (у промовах наявні нейтральні, книжкові, розмовні, просторічні, наукові, спеціальні слова, терміни, запозичення і фразеологізми). Основу судового мовлення складають загальноовживані і книжні слова, поряд з якими досить активно вживаються розмовно-просторічні слова. Багатоаспектний аналіз судових виступів німецьких адвокатів переконує в тому, що адвокат – це, насамперед, освічена, культурна, ерудована особистість із широким кругозором, високим рівнем мовної компетентності, моральності і професіоналізму. Такій особистості властиві творча активність, різноманітність типів комунікативної діяльності й активна громадянська позиція.

Лінгвістика ХХІ століття розглядає особистість як носія мови, а також як національно зумовлений, етнолінгвістичний культурний феномен. Однак, незважаючи на постійний пильний інтерес учених до мовної особистості, досі багато питань залишаються недостатньо вивченими.

Ключові слова: мовна особистість, юридичний дискурс, адвокат, судова промова, риторичні засоби.

Halyna SENYK,

orcid.org/0000-0001-7146-2884

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Germanic, General and Comparative Linguistic

Yurij Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) h.senyk@chnu.edu.ua

THE LINGUISTIC PERSONALITY OF A LAWYER IN THE CONTEXT OF LEGAL DISCOURSE

This article provides a comprehensive analysis of the linguistic personality of German defense attorneys within the context of early 21st-century legal discourse. The study outlines the theoretical foundations of linguistic personality research and identifies its key parameters within anthropocentric, pragmatic, and communicative frameworks. Based

on the examination of 57 defense speeches, the article explores the lexical, stylistic, and rhetorical characteristics of lawyers' courtroom discourse, highlighting the conceptual sphere centered around the notions of "law," "truth," and "justice." Special attention is given to cultural, ethical, and cognitive dimensions that shape the lawyer's linguistic identity as an elite linguistic personality. The findings contribute to a deeper understanding of legal communication, persuasive mechanisms, and the linguistic strategies employed by legal professionals. The relevance of the study is due to the growing interest in the study of linguistic personality as a dynamic and evolving phenomenon. The study is carried out in the context of the anthropocentric, discursive, and functional paradigms of modern linguistics, which involve the study of the linguistic personality of a native speaker of a particular language on the basis of the provisions of the three-level model of linguistic personality, which defines the semantic space of language, proven in science. The study is an attempt at a holistic analysis of the linguistic personality of a court speaker (lawyer), which will allow us to expand our understanding of this phenomenon.

The scientific novelty of the work lies in the multidimensional study of the linguistic personality of German lawyers of the early twenty-first century. The results of the study expand and complement our knowledge of the necessary qualities of a highly effective court speech and allow us to create a comprehensive picture of the speaker's painstaking work on creating an accurate and convincing court speech.

The linguistic personality of German lawyers is manifested at all language levels and is characterised by a set of discursive characteristics determined by the peculiarities of legal discourse and realising the function of influencing the addressee with the help of an individual set of linguistic means.

German lawyers demonstrate in their speeches a significant arsenal of strategies and tactics of speech behaviour, various speech acts in jurisprudence, impressive speech means of influence, as well as a rich vocabulary, skilful use of various lexical resources of the language to achieve high speech efficiency. The vocabulary of the speeches under study is characterised not only by genre but also by stylistic diversity (the speeches contain neutral, bookish, colloquial, vernacular, scientific, special words, terms, borrowings and phraseological units). The basis of judicial speech is made up of commonly used and bookish words, along with which colloquial and vernacular words are used quite actively. The multidimensional analysis of court speeches of German advocates convinces us that an advocate is, first of all, an educated, cultured, erudite person with a broad outlook, a high level of linguistic competence, morality and professionalism. Such a person is characterised by creative activity, a variety of types of communication activities and an active civic position.

Key words: linguistic personality, legal discourse, defense attorney, courtroom rhetoric, persuasive strategies.

Юридичний дискурс є одним із різновидів інституційного спілкування, у якому мовлення виконує вирішальну роль у досягненні комунікативної мети – впливу на адресата, переконання та аргументації. Особливої ваги в цьому контексті набуває мовна особистість адвоката, яка реалізується через систему вербальних і невербальних засобів, мовленнєву поведінку, культурно-ціннісні орієнтири та індивідуальний стиль. У сучасній лінгвістиці наявні різні підходи до дослідження мовної особистості, найактуальнішими з яких є лінгвокультурологічний (Є. Боринштейн, Л. Мацько), комунікативно-функціональний (Ф. Бацевич), дискурсивний (О. Гончарова, І. Гудзік), соціолінгвістичний (С. Єрмоленко, Н. Голуб), психологічний (Л. Струганець, О. Лавриненко), лінгводидактичний (М. Пентилюк), прагмалінгвістичний (М. Вашуленко) та ін. Мовознавці аналізують різні аспекти мовної особистості: розглядають основні теоретичні поняття, пропонують типологію мовної особистості, розробляють її моделі і наводять основні характеристики, описують мовну особистість носія національної мови і культури, виокремлюють соціолінгвістичні або психологічні підтипи (мовна особистість дитини, інтелегента, фахівця певної галузі знання, ведучого тощо), прослідковують перехід від мовної особистості до мовленнєвої особистості.

Лінгвістика ХХІ століття розглядає особистість як носія мови, а також як національно зумов-

лений, етнолінгвістичний культурний феномен. Однак, незважаючи на постійний пильний інтерес учених до мовної особистості, досі багато питань залишаються недостатньо вивченими.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлена зростаючим інтересом до вивчення мовної особистості як до динамічного феномену, що розвивається. Дослідження виконано в руслі антропоцентричної, дискурсивної і функціональної парадигм сучасної лінгвістики, що передбачають вивчення мовної особистості носія певної мови на основі доведених у науці положень про трирівневу модель мовної особистості, що визначає семантичний простір мови. Дослідження є спробою цілісного аналізу мовної особистості німецького адвоката, що дасть змогу розширити уявлення про це явище.

Предметом дослідження є німецьке адвокатське мовлення початку ХХІ століття. **Об'єктом дослідження** стала елітарна мовна особистість німецького адвоката.

Метою статті є окреслення основних характеристик мовної особистості німецьких адвокатів на основі аналізу судових промов, визначення ключових ознак їхнього лексикону, риторичних прийомів та концептуально-смыслових домінант. **Матеріалом дослідження** слугували 57 промов адвокатів з кримінальних справ різного змісту (службові злочини, масові заворушення, порушення на транспорті, образа і наклеп, убивства,

замахи на вбивство, розкрадання тощо), взяті з підручників і посібників для майбутніх адвокатів (Hartslang, 2021; Lawrence, 2019; Landenberg, 2013; Leutheuber, 2012). Фактичний лексикон німецьких адвокатів досліджено на основі понад 9500 лексичних одиниць, вжитих у судових виступах.

Мовна поведінка адвоката впливає на загальну ситуацію в залі суду і міняється залежно від змін ситуації, викликаних як мовною поведінкою учасників процесу, як і невербальною поведінкою присутніх у залі. Проте міра гнучкості мовної поведінки адвоката у рамках судового дискурсу визначається використанням різних мовних тактик і регламентується кримінально-процесуальним і цивільно-процесуальним кодексами і кодексом адвокатської етики. Адвокат, будучи важливим учасником мовної взаємодії в залі суду, проявляє в судовому дискурсі в процесі захисту різні грані своєї мовної особистості.

Поняття *мовної особистості* сформувалося в працях В. фон Гумбольдта, Г. Гердера, І. А. Бодуена де Куртене, К. Фосслера та отримало подальший розвиток у сучасних лінгвістичних теоріях. У антропоцентричній парадигмі мовна особистість розуміється як багаторівневе утворення, що охоплює когнітивні, аксіологічні, культурні та комунікативні параметри. Дискурсивна діяльність реалізується у процесі комунікативного спілкування творця мови (мовця) та її реципієнта (слухача), тобто дискурс передбачає участь у комунікації як мінімум двох осіб: мовця, який продукує мовні твори і передає необхідну інформацію різними засобами мови та слухача, який сприймає цю вербалізовану інформацію. Відмінні особливості мовної особистості найяскравіше виявляються у текстовій діяльності, у сукупності вироблених нею текстів (дискурсів). Юридичний дискурс характеризується високим рівнем регламентованості, наявністю чітко визначених ролей комунікантів і підвищеною відповідальністю за точність формулювань. У цьому середовищі мовна особистість адвоката реалізує себе як професійна, етична, риторична та інтелектуальна структура.

Судовий дискурс передбачає взаємодію учасників у жорстко визначеній комунікативній ситуації, де кінцевою метою є вирішення правового конфлікту. У межах цього дискурсу виділяють дискурс обвинувачення, дискурс захисту, дискурс судді та інші підвиди. Мовленнєва поведінка адвоката визначається необхідністю переконати суд, забезпечити логічність і доказовість аргументації та створити образ компетентного, етичного, відповідального професіонала. Специфіка юридичного дискурсу зумовлена особливістю юри-

дичного професійного мислення, самобутністю функціонування структур мовної свідомості в галузі права. «Картина світу» професії судового оратора є важливою складовою частиною мовної особистості індивіда і реалізується в публічних судових виступах, а ораторське мистецтво захисника є значущою частиною загальної системи захисту. У судовій промові юрист повною мірою реалізує всі наявні знання та вміння в підготовці та виголошенні публічної судової промови відповідно до вимог закону. Крім цього, об'єктивно аргументоване міркування судового оратора формує науково-правові позиції та впливає на правову свідомість людей (Молдован, 2014).

Засновник теорії мовленнєвих актів Дж. Остін представив трирівневу схему аналізу мовленнєвої дії, відповідно до якої мовленнєвий акт визначається як єдність трьох актів – локутивного, ілокутивного і перлокутивного, навів характерні риси таких актів і звернув увагу на наявність у кожній мові своєї номенклатури таких дій. Під локутивним актом у сучасній лінгвістиці розуміють акт виголошення висловлювання з певним смислом із використанням мовних засобів і співвіднесення висловлювання з дійсністю. Перлокутивний акт – вплив мови на думки і почуття аудиторії та за допомогою цього вплив на справи і вчинки людей. Ілокутивний акт представляє дію, що здійснюється людиною в процесі мовлення за допомогою мовлення.

Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі (Єрмоленко, 2001: 95). Ф. Бацевич відстоює думку про те, що «мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» (Бацевич, 2009: 212). Є. Боринштейн характеризує мовну особистість «з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин» (Боринштейн, 2004: 66).

В основу аналізу мовної особистості адвоката покладено трирівневу структуру мовної особистості, запропоновану Ю. М. Карауловим (Караулов, 2010: 4–8). Дослідник виокремлює такі рівні мовної особистості:

1. Вербально-семантичний (вербально-граматичний, лексикограматичний)-впевнене володіння рідною мовою, відповідний рівень лексичної і граматичної правильності. Одиниці цього рівня – слова, словосполучення і речення.

2. Когнітивний (лінгвокогнітивний) спосіб охоплює інтелектуальну сферу особистості, це рівень знань носія мови про світ, рівень наївної мовної картини світу в його свідомості. Одиницями другого рівня є поняття, ідеї, концепти.

3. Прагматичний відповідає за цілі, мотиви, установки та інтереси мовної особистості, це найвищий мотиваційний рівень мовної особистості.

Судова промова – це спеціальна система, в якій розкриваються власні значущості, які створюються опозиціями професійних понять і постійно діючими рамками чинного законодавства. При цьому очевидним є прямий зв'язок тлумачення тексту і всієї системи понять і законів. Декодування юридичного коду вимагає особливої культури юридичного мислення, сформованої багатьма поколіннями юристів.

Як правило, виокремлюють три складові частини лексичного компонента юридичного дискурсу: терміни, загальнонародні слова і граматичні зв'язки і форми. Терміни, що функціонують у мовленні юриспруденції, мають особливе юридичне значення, наприклад: *Beweismittel* – доказ, *Kodex* – кодекс, *Zeugenaussage* – свідчення, *Kläger* – позивач, *Alibi* – алібі, *Urteil* – вирок тощо. Як спеціальна лексика використовуються також деякі слова загальнолітературної мови, що мають позначку *розм.*, наприклад: *Betteln* – жебрацтво, *Verleumdung* – обмова; віддієслівні іменники, що не вживаються в загальнолітературній мові: *Wiedereinstellung* – *перенайм*, *Meldeversäumnis* – *недодержання інформації*.

В юридичному дискурсі функціонують такі групи:

1) поняття, які відомі широкому колу людей і відображають економічні, соціальні, політичні та інші явища і відношення: *Mindestlohn* – *мінімальний розмір оплати праці*, *Vollmacht* – *довіреність*, *Fahrzeugeigentümer* – *власник транспортного засобу* тощо;

2) терміни – правові поняття, що відображають нормативні потреби правового регулювання:

Rechtsinhaber – *правовласник*, *Kläger* – *позивач*, *Beklagter* – *відповідач*, *juristische Person* – *юридична особа* та ін.;

3) власне терміни, що становлять ядро терміносистеми права і слугують маркерами для визначення стилістичної і тематичної належності тексту: *Gesetzgeber* – *законодавець*, *bedingte vorzeitige Entlassung* – *умовно-дострокове звільнення*, *Freiheitsstrafe* – *строк позбавлення волі*, *antropogenes Objekt* – *антропогенний об'єкт* та ін.

Адвокатське мовлення має перлокутивний ефект, що допомагає суду і громадянам розібратися у фактичних обставинах справи, сприяє формуванню переконання суддів. Адвокат пропонує суду міркування захисту по суті звинувачення, а також за параметрами, які можуть виправдати чи пом'якшити покарання обвинуваченого. Можна зробити висновок про те, що захисні промови характеризуються більш переконливим впливом, ніж звинувачувальні, оскільки від здатності адвокатів переконати суд залежать долі конкретних людей. В адвокатському мовленні використовують такі види впливу на свідомість аудиторії: 1) інформування; 2) роз'яснення; 3) доказ; 4) спростування (Молдован, 2014: 16). У судовій промові використовуються останні два. Оповідальним міркуванням називається виклад фактів у вигляді живої оповіді, який приводить до певних висновків. Докази зазвичай будуються на законах логіки і представляють собою будь-яке положення (тезу) та доказ його за допомогою аргументів. Спростування – це «міркування, спрямоване проти висунутого положення, яке має на меті встановлення його помилковості або недоведеності» (Молдован, 2014: 22–23). Базовим видом мовленнєвого впливу в адвокатській промові є сугестія, або навіювання. Завдяки сугестії одна людина сприймає ідеї іншої і слідує їм. Переконання – це вербальний (словесний) вплив, сугестія охоплює як вербальний, так і невербальний вплив.

Адвокатська мова характеризується: логічною побудованістю, орієнтацією на адресата, раціональ-

Прошарки лексики в адвокатських промовах

Лексика	К-сть	Приклади
Книжна лексика	6%	<i>Irrtum über den Inhalt der Erklärung</i> – помилка щодо змісту заяви
Юридична термінологія	15%	<i>Ermittler</i> – слідчий, <i>Verhör</i> – допит
Юридичні кліше	19%	<i>Anspruch auf Schadenersatz</i> – претензія на відшкодування збитку, <i>Entschädigung in Geld</i> – грошове відшкодування, <i>Bürgschaft auf erstes Anfordern</i> – поручительство на першій запит
Суспільно закріплені формули	8%	<i>Vertrag zugunsten Dritter</i> – договір на користь третьої сторони, <i>Missverhältnis zwischen Leistung und Gegenleistung</i> – невідповідність між послугою і винагородою, <i>Erfüllung Zug um Zug</i> – одночасне виконання, <i>Geschäftsführung ohne Auftrag</i> – ведення чужих справ без доручення
Загальноживана лексика	52%	<i>Eltern</i> – батьки, <i>Verwandte</i> – родичі, <i>sehen</i> – бачити, <i>hören</i> – чути, <i>Erfüllung</i> – виконання, <i>Leistung</i> – послуга, <i>Verpflichtung</i> – зобов'язання

ною аргументацією, активним використанням риторичних прийомів та високим рівнем мовної культури.

Аналіз досліджуваних промов показав, що лексикон німецьких адвокатів є багатошаровим та включає: нейтральну лексику, книжну та спеціальну юридичну термінологію, розмовні та просторічні елементи (у помірних кількостях), фразеологізми та запозичення, образні засоби мови.

Таке поєднання забезпечує як точність, так і емоційно-експресивне забарвлення висловлювання. Лексичне багатство адвоката зумовлює його здатність гнучко варіювати стиль та добирати мовні засоби відповідно до ситуації.

У промовах адвокатів активно використовуються риторичні фігури та тропи: метафори, порівняння, епітети, метонімії, гіперболи, перифрази тощо. Найпоширенішими є метафори та порівняння, які забезпечують емоційність і наочність. Приклади метафор демонструють концептуальні доміанти «Істина», «Закон», «Справедливість». Порівняння часто спрямовані на підсилення відповідальності суддів за прийняття рішення, створення ефекту присутності або акцентування моральних аспектів. Риторичні засоби виконують такі функції: комунікативну (забезпечують експресивність), номінативну (розширюють лексичний репертуар), концептуальну (допомагають виразити абстрактні смисли).

Аналіз показує, що німецькі адвокати демонструють риси елітарної мовної особистості: високий рівень мовної та риторичної компетентності, уміння адаптувати висловлювання до різних адресатів (суд, присяжні, суспільство), широкий культурний кругозір, здатність до лінгвокреативності, морально-етичну виваженість, індивідуальний стиль аргументації.

Мовне багатство адвокатів не є самоціллю – воно забезпечує точність, логічність і переконливість судової промови.

Структура мовної особистості адвоката в юридичному дискурсі

1. Когнітивний компонент: знання права та юридичної термінології,

розуміння механізмів судової аргументації, концептуальні уявлення про істину, закон, справедливість.

2. Комунікативно-прагматичний компонент: орієнтація на різних адресатів (суддя, присяжні, суспільство), володіння стратегіями та тактиками переконання, адаптивність комунікації.

3. Лінгвостилістичний компонент: багатий лексичний репертуар, використання стилістичного змішування, застосування художніх та експресивних засобів.

4. Риторичний компонент: майстерне використання тропів і фігур, логічна організація промови (вступ – основна частина – висновок), використання прикладів, аналогій, історичних паралелей.

5. Етичний компонент: відповідальність за слово, дотримання професійної етики, орієнтація на справедливість і правду.

6. Культурний компонент: ерудиція та культурний багаж, цитування літературних і філософських джерел, інтеграція культурних та історичних алюзій.

Алгоритм побудови переконливої судової промови

1. Аналіз справи та визначення комунікативної мети: збір фактів та доказів,

виявлення сильних і слабких сторін справи, визначення основного меседжу (тези), яку адвокат буде відстоювати.

2. Визначення адресатів та їхніх очікувань: Суддя: прагнення логіки, точності, неупередженості. Присяжні: потреба в ясності, емоційності, життєвих прикладах. Суспільство (у резонансних справах): моральна оцінка ситуації.

3. Формування аргументаційної бази: добір логічних аргументів (факти, норми права, свідчення), використання прецедентів, експертних висновків, інтерпретацій законів, передбачення та нейтралізація можливих контраргументів.

4. Побудова композиції промови: *Вступ*: привернення уваги, формулювання проблеми, окреслення позиції. *Основна частина*: виклад аргументів, аналіз доказів, логічна структура. *Висновок*: підсилення ключової тези, емоційне завершення, апеляція до справедливості.

5. Використання риторичних та стилістичних засобів: метафори, порівняння, риторичні запитання, повтори, наголоси на ціннісних категоріях: «істина», «закон», «справедливість» варіювання темпу та інтонації при усному виголошенні.

6. Стратегія мовленнєвого впливу: апеляція до логіки (logos): факти, докази, аналіз; апеляція до етики (ethos): професійність, чесність, об'єктивність адвоката; апеляція до емоцій (pathos): співпереживання, моральний вимір ситуації.

Проаналізовані матеріали дають змогу стверджувати, що провідні німецькі адвокати володіють багатим словниковим запасом, досконалим знанням мови, тонким мовним чуттям. Їхні судові виступи демонструють уміння цілеспрямовано використовувати всі лексичні ресурси мови в процесі спілкування, тобто здійснювати такий вибір і таку організацію мовних засобів, які в ситуації судового мовлення дають змогу забезпечити максимальну ефективність комунікації.

Лексикон досліджуваних адвокатів вражає стилістичною різноманітністю (нейтральні, книжкові, розмовні, просторічні, наукові, спеціальні слова, терміни, запозичення, фразеологізми). Композиції проаналізованих виступів німецьких ораторів відповідають традиційному канону тричастинного поділу промови (що загалом характерно для публічної промови): вступ – основна частина – висновок.

Мовна особистість німецьких адвокатів у захисних промовах відображає концепти, що мають для них світоглядне значення: «Закон», «Істина», «Праця», «Сім'я» тощо. Особливе місце займають концепти «Істина» і «Закон», що підтверджується частотністю звернення адвокатів до них у захисних промовах, відображає притаманне німецьким адвокатам почуття справедливості, що виявляється в знанні особливостей німецького національного характеру, в особливому почутті відповідальності за свою країну і свій народ. Ставлення до цих концептів знайшло своє вираження в численних судових виступах адвокатів.

Загалом у 57 захисних промовах німецьких адвокатів ми виявили численні образні засоби: епітети, метафори, порівняння, іронія, перифраза, метонімія, гіпербола, евфемізм, зевгма, плеоназм, алегорія тощо. Найчастішими в мовленні адвокатів є метафори, порівняння, епітети, які майстерно вплетені в текст промов. Мовна особистість, що перебуває в рамках судового дискурсу, для привернення уваги та посилення емоційності мовлення використовує різні риторичні прийоми, засоби посилення образотворчості мовлення, історичні факти, матеріали художньої літератури. Промови німецьких адвокатів вирізняються наявністю великої кількості історичних паралелей, літературних ремінісценцій, поєднанням лексики різних пластів німецької мови в межах одного тексту. Досліджувана нами елітарна мовна особистість характеризується широким кругозором, високим ступенем ерудованості, оригінальністю творчих прийомів, неординарним підходом до викладу матеріалу.

Як правило, виокремлюють три складові частини лексичного компонента юридичного дискурсу: терміни, загальнонародні слова і грама-

тичні зв'язки і форми, стійкі словосполучення, властиві тільки для мови права.

Стратегії і тактики, які обирає адвокат у своїй захисній промові, залежать від багатьох чинників: режиму ведення діалогу, соціальних правил спілкування, особистісних і соціальних характеристик комунікантів (соціальний статус, соціально-психологічна дистанція, гендерний фактор, лінгвокультурні відмінності), професійної компетенції адвоката, процесуального статусу, конструктивної або деструктивної поведінки підзахисного та багатьох інших чинників, які можуть кардинально змінюватися в процесі мовлення. Головними принципами ефективної комунікації в досліджених промовах є принцип кооперації Г. Грайса та принцип ввічливості Дж. Ліча, що реалізуються в різних тактиках.

У досліджуваних 57 промовах загалом застосовано 512 різноманітних тактик, тобто на одну промову припадає в середньому 9 різних тактик. Найчастіше трапилися тактики використання навідного питання (37), звернення до дитинства і юності підсудного для створення образу не здатної на злочин людини (34), вказівки на неспроможність позиції (33), повернення до ключових тверджень у свідченнях (31), апеляції до принципу справедливості (28), тлумачення доказів, вжитих для виправдання підзахисного (27) і компромісу (26). Найрідше адвокати застосовували тактики лестощів (2), апеляції до позитивних особистісних якостей суддів (3), компліментів (3), використання некоректного прийому (3) і психологічного тиску (3), що загалом відповідає вимогам до ведення судових справ.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що важливим чинником успіху в німецькому судовому дискурсі виступає високоосвічена, високоінтелектуальна, демократично зорієнтована сильна мовна особистість, яку вирізняють повага до своєї професії, правова і загальна ерудиція, різнобічна освіченість, тонке знання літератури і мистецтва, а також бездоганне володіння словом – усю те, що в комплексі дало змогу провідним німецьким адвокатам створювати талановиті, переконливі та дієві промови. До перспектив дослідження відносимо можливість вивчення мовної особистості судових ораторів в інших національних мовах, розгляд у діахронії специфіки мови юриспруденції та виявлення шляхів її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. К.: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5 (7). С. 63–72.
3. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.
4. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: моногр. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
5. Гончарова О. М. Античне красномовство як дискурсивний феномен культури: Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К.: НАКККІМ, 2012. 271 с.

6. Ермоленко С. Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів: К.: Либідь, 2001. 224 с.
7. Кійко С.В. Полісемія в німецькій технічній термінології (на матеріалі дієслів-термінів). *Науковий вісник ДДПУ ім. Івана Франка*. 2017. № 7. С. 81–85.
8. Лавриненко О. Профілі мовної особистості: веб-сайт. URL: <http://oaji.net/articles/2015/1551-1421344247.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).
9. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4.
10. Молдован А. В. Судова промова: К.: Алерта, 2014. 288 с.
11. Молдован В. В. Судова риторика: теорія і практика [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]: 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2012. 491 с.
12. Молдован В.В. Судова риторика: навч. посібник. К.: Кондор, 2008. 328 с.
13. Молдован В.В. Юридичний практикум: кримінальний процес, судова риторика: навч. посібник для вузів. К.: ЦУЛ, 2008. 158 с.
14. Пентиліук М. І. Мовна особистість учня в перспективі мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*: збірн. статей. К.: Ленвіт, 2011. С. 80–84.
15. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів: Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2000. 88 с.
16. Hartstang G. Der deutsche Rechtsanwalt. Rechtsstellung und Funktion in Vergangenheit und Gegenwart: Heidelberg: C. F. Müller.
17. Lawrence J. Im Land der Advokaten: wovon Anwälte reden, wenn sie vom Recht reden: Köln: DuMont, 1999. 207 S.
18. Landenberg D. Erfolgreich starten als Rechtsanwalt: Berlin: Deutscher Anwaltverlag, 2013.
19. Leutheuser H. Die Rechtsanwälte: Berufsstand zwischen Lob und Tadel: München: Universitas, 1992. 253 S.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. (2009) *Osnovy komunikativnoi linhvistyky: [Fundamentals of Communicative Linguistics:]* pidruch. K.: VTs «Akademii», 376 c. [in Ukrainian].
2. Borynshtein Ye. (2004) *Sotsiokulturni osoblyvosti movnoi osobystosti. [Sociocultural features of linguistic personality] Sotsialna psykholohiia. № 5 (7). S. 63-72. [in Ukrainian].*
3. Vashulenko M. (2001) *Formuvannia movnoi osobystosti molodshoho shkoliara v umovakh perekhodu do 4-richnoho pochatkovoho navchannia. [Formation of the linguistic personality of a younger schoolchild in the context of the transition to 4-year primary education] Pochatkova shkola. № 1. S. 11-14. [in Ukrainian].*
4. Holub N. B. (2008) *Rytoryka u vyshchii shkoli: [Rhetoric in higher education:] monohr. Cherkasy: Brama-Ukraina, 400 s. [in Ukrainian].*
5. Honcharova O. M. (2012) *Antychne krasnomovstvo yak dyskursyvnyi fenomen kultury: [Ancient eloquence as a discursive phenomenon of culture:] Kyiv. nats. un-t kultury i mystetstv. K.: NAKKKiM, 271 s. [in Ukrainian].*
6. Iermolenko S. Ya., Bybyk S.P., Todor O.H. 2001. *Ukrainska mova: Korotkyi tлумачnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv: [Ukrainian language: A brief explanatory dictionary of linguistic terms:] K.: Lybid, 224 s. [in Ukrainian].*
7. Kiiko S.V. (2017) *Polisemiia v nimetskii tekhnichnii terminolohii (na materialii diesliv-terminiv). [Polysemy in German technical terminology (based on verb-terms)] Naukovyi visnyk DDPU im. Ivana Franka. № 7. S. 81-85. [in Ukrainian].*
8. Lavrynenko O. *Profili movnoi osobystosti: veb-sait. URL: [Language personality profiles:] http://oaji.net/articles/2015/1551-1421344247.pdf (data zvernennia: 12.05.2025). [in Ukrainian].*
9. Matsko L. (2006) *Aspekty movnoi osobystosti u prospektii pedahohichnoho dyskursu. [Aspects of linguistic personality in the prospect of pedagogical discourse] Dyvoslovo. 2006. № 7. S. 2-4. [in Ukrainian].*
10. Moldovan A. V. (2014) *Sudova promova: [Court speech:] K.: Alerta, 288 s. [in Ukrainian].*
11. Moldovan V. V. (2012) *Sudova rytoryka: teoriia i praktyka [навч. posib. vyshch. navch. zakl.]: [Judicial rhetoric: theory and practice [study guide for students of higher education]:] 2-he vyd. K.: Yurinkom Inter, 491 s. [in Ukrainian].*
12. Moldovan V.V. (2008) *Sudova rytoryka: navch. posibnyk. [Judicial rhetoric: a textbook] K.: Kondor, 328 s. [in Ukrainian].*
13. Moldovan V.V. (2008) *Yurydychnyi praktykum: kryminalnyi protses, sudova rytoryka: navch. posibnyk dlia vuziv. [Legal practical course: criminal procedure, judicial rhetoric: a textbook for universities] K.: TsUL, 158 s. [in Ukrainian].*
14. Pentyliuk M. I. (2011) *Movna osobystist uchnia v prospektii movlennivoho spilkuvannia. Aktualni problemy suchasnoi linhvodydaktyky: zbirn. statei. [The student's linguistic personality in the prospect of speech communication] K.: Lenvit, 2011. S. 80-84. [in Ukrainian].*
15. Struhanets L. V. (2000) *Kultura movy. Slovnyk terminiv: [Language culture. Glossary of terms:] Ternopil: Navchalna knyha–Bohdan, 88 s. [in Ukrainian].*
16. Hartstang G. *Der deutsche Rechtsanwalt. Rechtsstellung und Funktion in Vergangenheit und Gegenwart: [The German lawyer. Legal status and function in the past and present:] Heidelberg: C. F. Müller. [in German].*
17. Lawrence J. (1999) *Im Land der Advokaten: wovon Anwälte reden, wenn sie vom Recht reden: [In the land of lawyers: what lawyers talk about when they talk about law:] Köln: DuMont, 207 S. [in German].*
18. Landenberg D. (2013) *Erfolgreich starten als Rechtsanwalt: [Successfully launching a career as a lawyer:] Berlin: Deutscher Anwaltverlag. [in German].*
19. Leutheuser H. (1992) *Die Rechtsanwälte: Berufsstand zwischen Lob und Tadel: [Lawyers: A profession between praise and criticism:] München: Universitas, 253 S. [in German].*

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті 27.03.2026:

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

